

Praktische voorbeelden van formatieve evaluatie

Steeds meer scholen omarmen het concept van formatieve evaluatie. Ook de VO-raad wil dit concept op scholen stimuleren. Hoe maak je als geschiedenisdocent de vertaalslag van dit concept naar de les? Robbert-Jan Poortvliet geeft praktische voorbeelden die passen bij de vijf kernstrategieën voor formatieve evaluatie.

De term *formatieve assessment* is al meer dan veertig jaar in gebruik. In de laatste jaren is deze manier van denken over leren en toetsen volop in de belangstelling komen te staan. Dit heeft tot gevolg gehad dat de inhoud van het begrip soms uitgehold is. Het geven van een toets zonder cijfer is echter geen juiste uitwerking van het concept van formatieve evaluatie. In dit artikel volgen we de definitie van Black en Wiliam: 'Een evaluatie is formatief als bewijsmateriaal van leerlingprestaties wordt achterhaald, geïnterpreteerd en gebruikt door leraren, leerlingen of hun leeftijdsgenoten om vervolgstappen vast te stellen voor de les.'¹ Wiliam spreekt tegenwoordig over *responsive teaching*, waarbij de focus ligt op het reageren op de uitkomsten van meetmomenten.² De kern van formatieve evaluatie is het gebruikmaken van bewijs van leren om aan te passen wat er gebeurt in het klaslokaal en om in te spelen op wat een leerling nodig heeft. Hierbij zijn drie processen (Waar gaat de leerling heen? Waar is de leerling nu? Hoe bereikt hij zijn bestemming?) en drie actoren (leraar, leerling, klasgenoot) aanwezig. Samen vormen ze het raamwerk waarin vijf strategieën zichtbaar worden.

	Waar gaat de leerling heen?	Waar is de leerling nu?	Hoe komen we daar?
Leraar	Verduidelijken, delen en begrijpen van leerintenties (doelen)	Vormgeven van effectieve activiteiten die bewijs leveren	Feedback geven waarvoor leerlingen verder komen
Klasgenoot		Activeren van leerlingen als bron van leren voor elkaar	
Leerling		Activeren van leerlingen als eigenaren van hun eigen leren	

Wat ga je leren?

Weet een leerling die de les binnenkomt wat hij gaat leren? En weet deze leerling ook waarom hij dit moet gaan leren? Deze twee vragen staan centraal bij strategie 1: *Verduidelijken, delen en begrijpen van leerdoelen*. Leerdoelen en succescriteria helpen leerlingen om iets te leren. Niet iedere les hoeft te beginnen met het leerdoel. Soms is het onduidelijk hoe een les gaat lopen of

is het delen van een leerdoel niet inspirerend voor leerlingen. Het verpest soms de reis om het doel te bereiken.

Laat leerlingen twee of meer voorbeelden zien van leerlingwerk. Help leerlingen een 'neus voor kwaliteit' te ontwikkelen door zelf deze voorbeelden te analyseren qua inhoud en vormgeving. Bespreek deze analyse klassikaal en laat leerlingen zelf een rubric invullen om vervolgens de opdracht (met of zonder een andere historische context) uit te gaan voeren.

Ga met leerlingen in gesprek over wat er allemaal voor nodig is om een leerdoel te bereiken. Zoals: 'Aan het eind van de les kan ik oorzaken noemen van de val van de Berlijnse Muur in 1989.' Bepaal met de klas hoeveel oorzaken er genoemd moeten worden, of er een onderscheid gemaakt moet worden tussen lange- en kortetermijnoorzaken

Robbert-Jan Poortvliet is werkzaam als docent geschiedenis op het Calvin College in Zeeland en als lerarenopleider en vakdidacticus op de Fontys Lerarenopleiding Geschiedenis in Tilburg.

- 1 Black & Wiliam (1998).
- 2 *What does this look like in the classroom?*, Carl Hendrick and Robin MacPherson (2017), 23.

Tabel: Vijf kernstrategieën voor formatieve assessment, Leahy et al. (2005).

en uit welk perspectief gedacht moet worden (BRD of DDR). Door op deze manier een leerdoel te ontleden door het opstellen van succescriteria, zijn leerlingen gefocust op wat ze gaan leren.

Wat weet je al?

Bij strategie 2: *Vormgeven van effectieve activiteiten die bewijs leveren* stel je de vraag: Wat weet of kan de leerling al? Deze essentiële vraag daagt ons uit om kritisch na te denken over iedere activiteit in onze les. Het is voor de hand liggend om hierover met leerlingen in gesprek te gaan. Maar hoe zorg je er dan voor dat alle leerlingen reageren? De leeractiviteit zal zo opgezet moeten worden dat iedere leerling actief is én dat iedere leerling inzicht krijgt in waar hij of zij staat ten opzichte van het leerdoel.

Toon bijvoorbeeld een afbeelding van een historische persoon of gebeurtenis op het bord. Vraag alle leerlingen in hun schrift (of op een wisbordje) antwoord te geven op de vijf W-vragen: wie, waar, wat, wanneer, waarom. Laat leerlingen deze met elkaar uitwisselen en met elkaar aanvullen. Monitor in de klas waar hiaten liggen en besluit naar aanleiding van de uitkomst wat de vervolgstap in de les is.

Ontwerp vijf tot tien vragen die gericht zijn op het leerdoel. Laat alle leerlingen deze vragen beantwoorden door deze af te nemen via Plickers of met behulp van een A4 waar A, B, C, D op staat.³ Zo kan er zeer snel een analyse worden gegeven van waar de hiaten zitten qua kennis of vaardigheden bij een klas.

Wat kan er beter?

Strategie 3 is: *Feedback geven waardoor leerlingen verder komen*. Het zijn mooie momenten als leerlingen inhoudelijke vragen stellen om meer te weten of te kunnen. Zo vroeg een leerling onlangs: 'Meneer, hoe kan ik de betrouwbaarheid van deze bron vaststellen?' Dit soort inhoudelijke vragen moeten we zoveel mogelijk uitlokken om vervolgens de leerling verder te helpen. Hiervoor is een *growth mindset* nodig: leerlingen die zichzelf willen verbeteren. Een paar voorbeelden: Maak detectivewerk van de feedback door aan leerlingen het aantal fouten aan te geven maar niet waar de fouten zich bevinden. Laat leerlingen in de les de fouten in een toets opsporen en verbeteren. Werk met feedbackcodes, zet deze in de kantlijn en laat leerlingen de fouten verbeteren. 'OG' staat voor

Bronnen

Het advies van de VO-raad over formatief evalueren is na te lezen op de website www.vo-raad.nl/themas/toetsen-examens/onderwerpen/formatief-evalueren.

³ www.plickers.com.

⁴ *Visible learning*, John Hattie (2008).

een onjuiste oorzaak-gevolgrelatie, een 'BG' staat voor een onjuist brongebruik. Zo gaan leerlingen actief aan de slag met historische vaardigheden.

Help elkaar

Als leerlingen elkaar steunen, profiteert zowel de ontvangende als de gevende partij daarvan, met betere prestaties van iedereen tot gevolg. Dit is strategie 4: *Activeren van leerlingen als bron van leren voor elkaar*. De omstandigheden in de klas en de relatie met de docent zijn voorwaardelijk om dit coöperatief leren succesvol vorm te geven. Laat leerlingen bijvoorbeeld vanuit diverse standplaatsen naar een historische gebeurtenis kijken. Door D-day vanuit Brits, Frans en Duits perspectief te bekijken, kan het beeld dat de leerling van deze gebeurtenis krijgt rijker worden. Leerlingen nemen een specifieke rol aan en zijn afhankelijk van elkaar. Of laat leerlingen een historisch verhaal schrijven en elkaar *peer-feedback* geven op basis van een vooraf vastgestelde rubric.

Hoe leer je?

Wat als een leerling zelf mag bepalen wat hij leert? Wat als ik als docent eigenlijk overbodig ben voor een leerling? Twee vragen die vele antwoorden kennen. Ze zijn te herkennen in strategie 5: *Activeren van leerlingen als eigenaren van hun eigen leren*. Het zijn wezenlijke vragen in het onderwijs. Het dankbaarste wat een docent kan doen voor zijn leerlingen is het aanleren hoe zij kunnen leren. Werken aan metacognitie heeft een centrale plaats in deze strategie. Hier volgen twee praktische voorbeelden. Ontwerp bij een set leerdoelen een aantal leeractiviteiten (koppeling met strategie 2). Zet deze op een overzicht ('leerdoelenkaart') en laat leerlingen zelf de voortgang bijhouden door aan te geven in hoeverre ze deze beheersen. Of train leerlingen in historische significantie, door ze zelf een nieuwe pagina te laten ontwerpen van een schoolboek (teksten, bronnen, kaders) bij een aantal vooraf opgestelde leerdoelen.

Start en afsluiting

In de les zijn er twee momenten om heel gemakkelijk formatieve evaluatie te implementeren: aan het begin en einde van de les. De volgende technieken kunnen zowel in de start- als afsluitingsfase gebruikt worden.

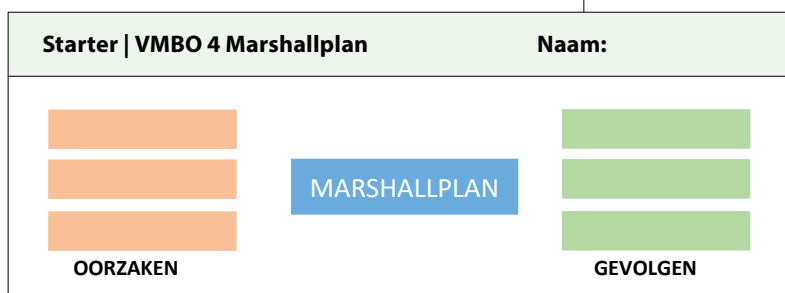
Entry ticket of *Exit ticket*: ontwerp een korte opdracht om snel kennis te testen. Noteer drie centrale vragen die korte antwoorden uitlokken en analyseer deze.

Twee minuten schrijven: laat leerlingen aan het begin of einde van de les twee minuten zoveel mogelijk opschrijven aan de hand van een begrip, leerdoel, afbeelding of vraag. Gebruik deze informatie om de les te starten (op basis van de opgeschreven voorkennis), af te ronden (als basis

van de opgeschreven opgedane kennis) of verder vorm te geven in een volgende les.

Oorzaak-gevolgschema: zet de besproken historische gebeurtenis op het bord. Laat leerlingen drie oorzaken en drie gevolgen noemen.

Exit ticket VMBO 3 Koude Oorlog	Naam:
<p>Welk kenmerk past bij het kapitalisme (Westen) of communisme (Oosten) in de Koude Oorlog?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De meeste bedrijven zijn staatseigendom. 2. De overheid bepaalt de economie. 3. Iedereen is vrij om een politieke partij op te richten. 4. Onderwijs en gezondheidszorg zijn gratis. 5. Er is vrijheid van meningsuiting. 	<p>Schrijf hieronder de nummers op:</p> <p>Kapitalisme: .....</p> <p>Communisme: .....</p>

Onderwijsverbetering

Er bestaat inmiddels voldoende bewijs dat het ontwikkelen van formatieve assessment in de klas een van de krachtigste manieren is om de resultaten van leerlingen te verbeteren.⁴ Begin klein en doordenk de aanpak van iedere leeractiviteit. Ontwerp taken zo dat er ruimte is voor feedback en verbetering. Het zichtbaar maken van een leerproces is niet eenvoudig, maar wel mogelijk. ■

